

A jogi személy elkülönült felelősségének „áttörése”

1. *A jogi személy felelősségének természete (általános jellemzés)* – A polgári jogviszony alanyai – a Polgári Törvénykönyv „A személyekről” szóló, második része szerint – a természetes személy, a jogi személy és az állam. A jogi személy önállóan jogképes, jogképessége kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződhetnek [Ptk. 28. § (3) bekezdés].

A jogi személy önálló jogalanyisága fikció; a jogi személy természetes személyekből áll, illetőleg természetes személyek hozzák létre. Az önálló jogalanyiság mégis azt jelenti, hogy a jogi személy jogképessége nem a létrehozó, illetve a benne résztvevő természetes személyek jogképességének együttese – nem a résztvevő egy, több, vagy bármely tag jogképességének összegződése –, hanem jogalanyisága a résztvevő természetes személyek jogképességétől függetlenné válik, önálló, elkülönült és absztrakt. A jogi személyt az önálló jogképessége folytán megillető jogok és kötelezettségek nem a benne részt vevő tagok jogai és kötelezettségei (vagy azok együttese), hanem a jogi személyt a jogok és kötelezettségek elkülönülten, mint önálló jogképességgel rendelkező jogalanyt illetik meg. A jogi személy önálló jogalanyiságának több összetevője, eleme van.

A jogi személy megengedett, meghatározott célból jön létre. Célja lehet valamilyen gazdasági tevékenység üzletszerű, rendszeres folytatása (gazdálkodó szervezetek), vagy pedig politikai, érdekvédelmi, kulturális, sport, karitatív, egészségügyi stb. célú tevékenység kifejtése (pártok, szakszervezetek, egyesületek, alapítványok stb.).

Elkülönült vagyon: a jogi személyt létrehozó személyek rendelkezésre bocsátanak egy bizonyos nagyságú vagyont, amely nem közös tulajdonukba kerül, nem lesz egyikőjüké sem, hanem a vagyon az általuk létesített önálló szervezetet, a jogi személyt illeti. Az elkülönült vagyon biztosítja a jogi személy céljának betöltését. A szükséges vagyon nagyságát általában jogszabály írja elő, mértéke a jogi személy céljától és konkrét nevesített fajtájától függ.

A jogi személy elkülönült vagyonából következik, hogy „vagyonjogi jogosultságai és kötelezettségei egyáltalán nem érintik a tagok vagyonát” (*Savigny*).

Elkülönült felelősség: a jogi személy lényegéből, önálló jogalanyiságából következik, hogy ha a jogi személy működése, gazdasági tevékenysége során kötelezettségei keletkeznek, a tartozásokat nem a tagok (saját) vagyonából, hanem kizárólag a jogi személy elkülönült vagyonából kell fedezni. A jogi személy tagjai a saját vagyonukkal nem felelnek a jogi személy tartozásaiért.

Elkülönült szervezet: a jogi személyeknek általában meghatározott belső struktúrája, váza, szervezeti felépítése alakul ki. Az elkülönült szervezet biztosítja, hogy a részt vevő

tagok, természetes személyek köre, összetétele változhat, illetve kicserélődhet, a jogi személy mégis változatlanul ugyanaz a jogalany marad. A jogi személy szervezetén belül különböző funkciók alakulnak ki:

- a tagok összességét megjelenítő szervezeti forma (taggyűlés, közgyűlés, küldöttgyűlés);
- az ügyintéző és képviselést ellátó szervezet (vezetőség, ügyvezető, igazgató-ság); az ellenőrző szervek (felügyelő-bizottság, könyvvizsgáló).

Az egyes természetes személyek a jogi személlyel meghatározott, szabályozott jogi kapcsolatba kerülnek, így kerülhetnek tagsági jogviszonyba, munkaviszonyba vagy részvényesi kapcsolatba stb.

Önálló név: a jogi személyek a forgalomban való megkülönböztetésük érdekében rendszerint elkülönült, nyilvántartásba vett elnevezés alatt jelennek meg (kereskedelmi név, cégnév).

A jogi személyiség felsorolt, klasszikus kritériumai között szerepel a jogi személy önálló, a tagoktól elkülönült felelőssége. Az elkülönült felelősség a jogi személy saját jogképességéből önmagában következik, az elvet azonban ezen túl az egyes konkrét jogi személy fajtáknál a tételes jogi rendelkezések külön kiemelik.

A szerződéses (kontraktuális) jogviszonyokban, ha a természetes személy (tag) a jogi személy képviselőjében jár el, a szerződéses jogviszonyban jogosulttá és kötelezetté a jogi személy – és nem a nevében eljáró tag – válik. A szerződő fél a jogi személy, a szerzett jogokat ő érvényesítheti, illetve a szerződésből eredő kötelezettségek – ideértve az esetleges szerződésszegési, kártérítési következményeket is – vele szemben érvényesíthetők. A jogi személy nevében eljáró, vagy egyébként a jogi személlyel tulajdonosi, tagsági stb. jogviszonyban álló személyekkel szemben külső harmadik szerződő fél közvetlenül nem léphet fel, az eljáró személyek, tagok csak magával a jogi személlyel (társasággal) szemben felelősek magatartásukért. A jogi személy tagja, alkalmazottja, képviselője tehát külső harmadik személyek irányában polgári jogi felelősséggel nem tartozik. A legfontosabb jogiszemély-típusokra a tételes jog erről a következő rendelkezéseket tartalmazza:

A jogi személyiségű gazdasági társaságok közül a korlátolt felelősségű társaságra vonatkozóan a Ptk. 53. § (3) bekezdés, illetve az 1997. évi CXIV. törvény (Gt.) 121. § (1) bekezdése rögzíti, hogy „A társaság kötelezettségeiért – törvényben meghatározott kivétellel – a tag nem felel”.

A részvénytársaság vonatkozásában a Ptk. 53. § (4) bekezdés, illetve a Gt. 175. § (1) bekezdése szintén úgy szabályoz, hogy „A részvénytársaság kötelezettségeiért – törvényben meghatározott kivétellel – a részvényes nem felel”.

A szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény 69. § (1) bekezdése szerint a szövetkezet a vagyonával felel tartozásaiért. A 69. § (2) bekezdése szerint pedig a tag a saját vagyonával, továbbá a szövetkezettől járó munkadíjával nem felel a szövetkezet tartozásaiért.

Az egyesület a tartozásaiért a Ptk. 61. § (4) bekezdése értelmében saját vagyonával felel. A tagok – a tagdíj megfizetésén túl – az egyesület tartozásaiért saját vagyonukkal nem felelnek.

Az alapítványra vonatkozóan a Ptk. 74/C. § (5) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a kezelő szerv vagy annak tisztségviselője (tagja) által a feladatkörének ellátása során harmadik személynek okozott kárért az alapítvány felelős.

A gazdasági társaságok közül a közkereseti társaság és a betéti társaság nem jogi személy, ennek ellenére e társasági formák felelőssége a társaság tagjaitól bizonyos mértékben elkülönül, de nem éri el a jogi személy elkülönült felelősségét. Ez abban jut kifejezésre, hogy a kkt., illetve a bt. tevékenysége körében keletkezett tartozásokért elsősorban a társaság tartozik felelősséggel vagyonával, amennyiben azonban e vagyon nem elegendő, mögöttesen a kkt. tagjai, a bt. beltágjai korlátlanul és egyetemlegesen felelnek [Gt. 90. § (1) bekezdés, 101. § (1), (3) bekezdés].

A szerződéses jogviszonyon kívüli (deliktuális) károkozások esetén a polgári jogi, kártérítési felelősség szintén nem a tényleges kárt okozó természetes személyt terheli, hanem azt a jogi személyt, amelynek keretei között a természetes személy a kárt alkalmazottként, tagként stb. okozta. A tételes jogi rendelkezések szerint: a Ptk. 348. § (1) bekezdése értelmében ha az alkalmazott a munkaviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató felelős. Ezt kell alkalmazni akkor is, ha a szövetkezet tagja okoz a tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt.

A Legfelsőbb Bíróság a 41. számú Polgári Kollégiumi állásfoglalásában külön rögzítette, semmis az a megállapodás, amellyel az alkalmazott a munkaviszonyával összefüggésben harmadik személynek okozott kár megtérítését a Ptk. 348. §-ban megállapított feltételek fennállása nélkül vállalta magára.

A régi Gt. (1988. évi VI. törvény) 207. §-a a korlátolt felelősségű társasággal összefüggésben úgy rendelkezett, hogy a társaság felelős azért a kárért, amelyet ügyvezetői az ügykörükbe eső tevékenységükkel harmadik személyeknek okoztak. E jogszabályhellyel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésében kifejtette, hogy „a Kft. ügyvezetője az ügykörébe tartozó tevékenység során nem a saját nevében, hanem a társaság nevében jár el, így vele szemben a Ptk. 339. §-nak (1) bekezdése alapján még jogellenes és felróható károkozó magatartás esetén sem lehet igényt érvényesíteni. A Gt. 207. §-a alapján az ügyvezető által harmadik személynek az ügykörébe tartozó magatartással okozott kárért a társaság felel. Az ügyvezetőnek a Gt. 32. § (1) bekezdésén alapuló, a polgári jog szabályai szerinti felelőssége a társasággal szemben áll fenn, így kivülálló harmadik személynek okozott kár esetén nem alkalmazható. A jogosulttal (károsult, hitelező, szerződő fél) szemben tehát egyedül a kft. tartozik felelősséggel”. (Legfelsőbb Bíróság Pf.20.416/1994., Közigazgatási-Gazdasági Döntvénytár 1995/10/208. alatti jogeset; hasonlóképpen: KGD 1997/4/89. alatti jogeset.)

Az új Gt. a korlátolt felelősségű társaság ügyvezetőjére vonatkozó külön szabályt általában, minden gazdasági társaságra kiterjedő közös szabályként fogalmazza meg: „A társaság felelős azért a kárért, amelyet vezető tisztségviselője e jogkörében eljárva harmadik személynek okozott” [új Gt. 29. § (3) bekezdés]. A törvényi szabályozás ezáltal bármilyen gazdasági társaság és vezető tisztségviselőjének felelősségi viszonyát egyértelműen rendezte; a törvényhelyhez kapcsolódó joggyakorlat, jogértelmezés értelemszerűen változatlan.

Összefoglalva a jogi személy felelősségét a következők jellemzik:

- A tárgyi jogban, a hatályos törvényi szabályozásban mindeddig kivételt nem tűrően érvényesült a jogi személy (társaság) és a részt vevő tagok (természetes személyek) szigorú elválasztását kimondó elv. A polgári jogi, kontraktuális vagy deliktuális felelősség kizárólag a jogi személlyel szemben érvényesíthető, ha a jogi személy ügyvezetője, tagja, alkalmazottja a jogi személy nevében, képviselőjében, tevékenységi körében járt el. A tag és a tár-

saság esetében két külön jogalanyról van szó, akik egymás kötelezettségeiért (külön megállapodás hiányában) nem felelnek.

- Amennyiben a jogi személy nevében eljáró taggal szemben külső harmadik személy közvetlenül lép fel és érvényesít polgári jogi igényt, akkor az a helyzet áll elő, hogy a harmadik személy és a jogi személy tagja között sem szerződéses, sem szerződésen kívüli jogviszony nincs, jogviszony hiányában a harmadik személy közvetlen követelése alaptalan. Az anyagi jogi kontraktuális vagy deliktuális jogviszony hiányában eljárásjogi szempontból a felperes nem rendelkezik perbeli, anyagi jogi legitimációval, ezért keresetét a jogi személy nevében eljáró, magánszemély taggal szemben el kell utasítani.
- A jogi személy (társaság) kötelezettségeiért való vagyoni felelősség kiterjesztése a tag magánvagyonára lényegében nem jelentene mást, mint a jogi személyiség figyelmen kívül hagyását. A magánszemély taggal szemben a polgári jogi felelősségi következmények alkalmazása azt eredményezné, hogy a jogalkalmazó a jogi személy tagjának olyan magatartása miatt alkalmaz polgári jogi szankciót, amely magatartás miatt az adott természetes személlyel szemben a polgári jogi törvényi szabályozás felelősségi szankció alkalmazását nem teszi lehetővé, illetve kizárja.

2. A jogi személy elkülönült felelősségét kifejező szigorú elvek és törvényi rendelkezések ellenére visszatérően felmerül a kérdés, mégis van-e, *lehet-e kivétel*, eltérés az „*elválasztás*” szigorú elve alól. Lehetséges-e mégis adott esetben a jogi személy (társaság) nevében eljáró természetes személy saját, polgári jogi felelősségét alkalmazni a magatartásáért, különösen akkor, ha ez a magatartás kifejezetten a jogi személyiséggel való visszaélésre irányul, és adott esetben bűncselekmény törvényi tényállását is megvalósítja. Nem véletlen, hogy az ítélkezési gyakorlatban a probléma elsősorban olyan ügyekben, jogesetekben éleződött ki, amikor a társaság tagja (tagjai) bűncselekményt megvalósító magatartásukhoz a jogi személy (társasági) formát „lefedésként” használták, valójában pedig bűncselekményt is megvalósító magatartásukkal a saját magánvagyonuk, magánérdekeik javára tevékenykedtek – gyakran nagyszámú kárt okozva, vagy nagyszámú károsult körnek hátrányt okozva. Ezek az ügyek vetették fel azt a kérdést, hogy a büntetőeljárásban a jogi személy tagjaiként bűncselekményt elkövető természetes személyekkel szemben a polgári jogi felelősségi szankciókat – a büntetőeljárásban részt vevő károsultak javára – közvetlenül lehet-e alkalmazni.

Néhány példa: az ún. piramisjáték szervezésével foglalkozó kft-k ügyében a kft. tagjai a kft. nevében jártak el, ebben a minőségben kötöttek szerződést több tízezer (!) befizetővel, és e magatartásukkal követték el a csalás büntettét. Vagy: az egyszemélyes kft. nagyszámú banki kölcsönt vesz fel úgy, hogy a tulajdonosa azt eleve nem kívánja visszafizetni, hanem az összeget magáncéljaira fordítja; továbbá: az őrző-védő kft. tagjai a pénzzárlás közben az „örzött” pénzt eltulajdonítják stb. Ilyenkor a tagok arra hivatkoznak, hogy a jogi személy nevében jártak el, ezért személyükben polgári jogi felelősséggel nem tartoznak. A büntető bíróságok gyakorlata általában az, hogy nem látják akadályát a természetes személy „vádoltak” közvetlen polgári jogi kötelezésének, és a tagokat a büntetőeljárásban fellépő sértett, magánfél részére az okozott kár megtérítésére kötelezik. A jogi indoklás ilyenkor kimerül a Ptk. 339. § (1) bekezdésének formális felhívásában.

Valójában a jogi probléma sokkal összetettebb. Jogállami keretek között bárkit felelősségre vonni, így polgári jogi felelősségét megállapítani csak törvényes indokokkal

lehet. A behatóbb elemzés érdekében elengedhetetlenül szükséges röviden kitérnünk arra, *miként érvényesül a polgári jogi felelősség a büntetőeljárásban* (elhatárolások).

A Be. 55. § (2) bekezdése értelmében a büntetőeljárásban a terhelttel szemben közvetlenül a bűncselekmény folytán keletkezett polgári jogi igényt lehet érvényesíteni, feltéve, hogy az igény elbírálása a büntető bíróság hatáskörébe tartozik. A törvényhely azt jelenti, hogy a büntetőeljárás keretei között, de polgári jogi igényt kell elbírálni, vagyis a büntető bíró ebben a körben „polgári bíróként” jár el és hoz polgári jogi rendelkezést, döntést. A döntése meghozatalakor a polgári anyagi jogi jogszabályokat (elveket, kategóriákat, normákat) kell alkalmaznia és megfelelően irányadók a polgári eljárásjog intézményei (pl. kereseti kérelemhez való kötöttség elve) is (Be. 56. §). A Be. hivatkozott rendelkezése nyilvánvalóan nem önálló felelősségi jogalap, nem teremt a polgári jog koherens rendszerén kívüli, attól független önálló polgári jogi felelősségi esetet. Amennyiben valamely személy egy és ugyanazon magatartása kimeríti egy bűncselekmény törvényi tényállását, és egyúttal polgári jogi deliktumot is megvalósít, a polgári jogi következmények szempontjából nyilvánvalóan a polgári jogi felelősség tételes szabályait kell alkalmazni. Nincsen olyan törvényhely, amely a „bűncselekménnyel okozott kár”, a bűncselekményt is megvalósító deliktum kategóriáját kiemelné és külön szabályozná a polgári jogi felelősségi esetek közül; más szavakkal, ha a károkozó magatartás egyúttal bűncselekményt is megvalósít, polgári jogi felelősségi szempontból ugyanazokat a szankciókat, jogkövetkezményeket kell alkalmazni, mintha a magatartás bűncselekményt nem valósított volna meg. A Be. 55. §-a tehát lényegében utaló norma: olyan esetben, ha a büntetőeljárás során polgári jogi igényt kell elbírálni, akkor ebben a körben a polgári jog irányadó jogszabályanyagát kell teljes egészében alkalmazni. Joggyakorlati problémák abból származnak, hogy adott esetben eltérőek a büntetőjogi, illetve a polgári jogi felelősség elemei, feltételei.

a) Az egyik, a téma szempontjából kiemelt fontosságú különbség, hogy – a polgári jogi ismertetett szabályoktól eltérően – bűncselekmény elkövetője, illetve a büntetőeljárás *alanya* kizárólag természetes személy lehet, a terhelt [Btk. 19. §., Be. 44. § (1) bekezdés]. A büntető anyagi és eljárási jogban tehát a jogi személy nem jogalany, nem lehet bűncselekmény elkövetője sem. A magyar hatályos büntetőjogi szabályozás szerint a természetes személy felel büntetőjogi szempontból akkor is, ha egyébként jogi személy keretei között, annak tagjaként fejtette ki a bűncselekményt megvalósító magatartását. A büntetőjogi felelősség rendszere – a magyar jogban – kizárólag a természetes személy felelősségén alapszik, a büntető anyagi és eljárási jognak csak természetes személy lehet az alanya. (Megjegyzendő, nemzetközi kitekintésben nyomatékos törekvések mutatkoznak arra, hogy a büntetőjogi felelősséget jogi személyekre is kiterjesszék; részletesebben: dr. Nagy Ferenc: Új fejlődési irányok, avagy a tradicionális jogállami büntetőjog eróziója. Magyar Jog, 1997/6. szám; dr. Nagy Gábor: A jogi személyek büntetőjogi felelőssége a francia jogrendszerben. Bírák Lapja, 1995/2–4. szám; Az új Francia Büntető Törvénykönyv Általános Része. Magyar Jog, 1996/12. szám.)

A polgári jogi felelősség szempontjából a tételes jogi rendelkezések folytán alapvető jelentősége van annak, hogy az egyébként bűncselekményt is megvalósító magatartást jogi személy tagjaként (alkalmazottjaként) fejtették ki, vagy sem. Ha a bűncselekményt elkövető természetes személy a magatartását jogi személy tagjaként (alkalmazottjaként) fejtette ki, akkor büntetőjogi szempontból – a büntetőjogi felelősség logikájából és rendszeréből adódóan – természetesen felelősségre vonható, ugyanakkor ugyanezen (bűncselekményt is megvalósító) kárt okozó magatartása miatt a polgári jogi felelősség személy szerint vele szemben közvetlenül nem alkalmazható, hanem külső harmadik

személy károsultak irányában a jogi személy tartozik polgári jogi helytállással, a természetes személy nem.

b) A másik lényeges különbség a „káreredmény” eltérő jogági megítéléséből ered. A büntetőjog törvényi tényállásaiban a kár fogalma mint vagyoni hátrányokozás jelenik meg [Btk. 137. § 4. pont, 333. § 2. pont]. A polgári jogban a vagyoni érdeksérelmet nemcsak a „kár” fogalma fedi le, a jogi szabályozás lényegesen differenciáltabb.

A szerződési jogban a bűncselekményt megvalósító magatartások polgári jogi szempontból általában a szerződés érvénytelenségét eredményező okokként, vagy szerződésszegő magatartásként jelennek meg. Az érvénytelenség illetve a szerződésszegés jogkövetkezményei is rendkívül differenciáltak, nem merülnek ki a „károkozó magatartás – kártérítési szankció” leegyszerűsített képletében. Az érvénytelenség különböztet semmisséget, illetve megtámadhatóságot megvalósító okok között, a jogkövetkezményeket tekintve pedig a vagyoni érdeksérelm („az okozott kár”) rendezésére az eredeti állapot helyreállítása, a határozathozatalig történő hatályossá nyilvánítás és elszámolás, az érvénytelenségi ok kiküszöbölése szolgál alapvetően. Önmagában az sem bizonyos, hogy valamely bűncselekményt megvalósító magatartás egyúttal polgári jogi értelemben a szerződés érvénytelenségét okozza. A Btk-ban szereplő bűncselekmények egy része kétségtelenül olyan, mint amelyek abszolút értelemben tiltott magatartásokat nevesítenek. Amennyiben e magatartások valamely szerződésben vállalt kötelezettségként – szolgáltatásként – jelennek meg, polgári jogi szempontból is nyilvánvalóan tiltottak, és az ilyen szerződés jogszabályba ütközik, semmis. [Ilyen pl., amikor polgári jogi vállalkozási (megbízási) szerződés keretei között ellenérték fejében büntetőjogilag (is) tiltott magatartásokat vállalnak fel: „bérnyilkos” – emberölés, testi sértés elkövetése; kábítószert beszerzése, értékesítése; fegyvercsempészet; vagy olyan szerződéses szolgáltatás felvállalása, amely vesztegetést valósít meg.] Eltérő azonban az olyan magatartás felelősségi megítélése, amely bár bűncselekményt valósít meg, azonban a polgári jogban is külön szabályozott, külön megítélés és elbírálás alá esik. A polgári jogi igény szempontjából ilyenkor a polgári jogi (speciális) szabályozás szerint kell eljárni. A Legfelsőbb Bíróság (a Bírósági Határozatok 1996/5. számába 253. alatti jogesetben) fejtette ki, önmagában az a körülmény, hogy a kölcsönszerződés adója a felvett pénzkölcsönt már a szerződés megkötésekor eleve nem akarta visszafizetni büntetőjogi szempontból megvalósíthatja a „csalás” tényállását (a hozzátartozó káreredménnyel együtt), polgári jogi szempontból ugyanez a körülmény a kölcsönszerződés semmisségét nem eredményezi, hanem a tévedésbe ejtés miatt a szerződés megtámadható, és ha a megtámadás eredményre vezet, nem a kártérítés, hanem az érvénytelenség jogkövetkezményeit kell alkalmazni. Ugyanazon magatartás büntetőjogi, illetve polgári jogi felelősségi megítélése tehát szétválk: „A büntető ítéletben megállapított »csalás büntette« a szerződéssel kapcsolatban a tévedésbe ejtésre, illetve tévedésben tartásra utal, ami nem semmisségi, hanem megtámadási ok”. A Bírósági Határozatok 1999/4. számában a 157. szám alatti jogesetben pedig: „...a Legfelsőbb Bíróság kiemeli: valamely magatartás büntetőjogi megítélése a Pp. 9. § (1) bekezdésében meghatározott keretben köti a polgári perben eljáró bíróságot. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valamely bűncselekmény elkövetése miatti elítélés a polgári jogi jogkövetkezmények szempontjából a Ptk. 200. §-nak (2) bekezdése szerinti semmisséget eredményez. A büntetőjogilag bűncselekményként értékelte magatartás a polgári jogi jogviszony: az adott szerződés szempontjából annak megtámadására ad lehetőséget. Az adott esetben tehát a csalásnak minősített magatartás az adásvételi szerződéssel kapcsolatban a tévedésbe ejtést, illetőleg a tévedésben tartást valósítja meg”.

A polgári és a büntető jogterületen egyaránt megjelent ún. „piramisjáték” jogi megítélése az előzőeket megerősíti. A „játékot” szervező gazdasági társaság által kötött szerződések a Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján nyilvánvalóan jó erkölcsbe ütköznek, mert a kft. eleve teljesíthetetlen, vagyis lehetetlen szolgáltatással kecsegtető szerződés megkötésére tett ajánlatot. A társaság már a szerződés megkötésekor tudta, hogy – mivel a belépők száma elméletileg sem növekedhet a végtelenségig – a vállalt fizetési kötelezettségeit nem tudja teljesíteni. A szerződések ezért polgári jogi szempontból érvénytelenek, semmisek. Az érvénytelenség jogkövetkezményeként a Ptk. 237. § (1) bekezdése alapján az eredeti állapotot kell helyreállítani; a szerződést kötő gazdasági társaságnak, illetve a szerződő „ügyfélnek” mindazt vissza kell adnia – jó- vagy rosszhiszeműségétől függetlenül –, amihez az érvénytelen ügylet folytán jutott (BH. 1996/6/306. alatti jogeset). Polgári jogi szempontból tehát a gazdasági társaság, mint jogi személy áll helyt, és nem „kártérítés” címén, hanem az érvénytelenség folytán az eredeti állapot helyreállítása miatt.

Mindez semmilyen tekintetben nem érinti, hogy a kft. keretei között eljáró ügyvezető, tag vagy alkalmazott képviselők magatartása bűncselekmény tényállását (csalás) valósítja meg, a természetes személyek büntetőjogi értelemben „kárt” okoztak, ezért velük szemben büntetőjogi felelősségi szankciók alkalmazhatók. A polgári jogi igény – hitelezői „károk” – megítélésének azonban eltérőek a polgári jogi feltételei.

A Büntető Törvénykönyvben számos más olyan bűncselekmény törvényi tényállása szerepel, amelyeket megvalósító magatartásokat a polgári jog külön szabályoz, és amelyekhez külön polgári jogi, felelősségi jogkövetkezményeket kapcsol. Így pl.: tartozás fedezetének elvonása – fedezetelvonó szerződés hatálytalansága; rossz minőségű termék forgalombahozatala – hibás teljesítés; fogyasztó megtévesztése, áru hamis megjelölése – versenytörvényi tényállások; bennfentes értékpapír-kereskedelem – értékpapír törvény; jogosulatlan pénzügyi tevékenység – hitelintézetekről szóló külön törvény; hitelező jogtalan előnyben részesítése, csődbüntett – felszámolási eljárásról szóló törvény; a gazdasági társaság vezetőjének visszaélése (Btk. 298/A., B. §) – a gazdasági társaságokról szóló külön törvény. Általában a gazdasági bűncselekmények olyanok, amelyek elkövetési magatartásai a polgári törvényhozásban is önállóan nevesítettek, és külön felelősségi jogkövetkezményeket vonnak maguk után. Amennyiben ilyen esetekben a büntetőeljárásban a polgári jogi igény elbírálására kerül sor, a leegyszerűsített kárfogalom, illetve ehhez kapcsolódóan a kártérítési felelősség alkalmazása nem lehetséges. A polgári jogi igény elbírálásának jogalapja ilyenkor ugyanis lényegesen összetettebb, speciális polgári jogi jogintézmények alkalmazását – mint amilyen az érvénytelenség és jogkövetkezményei, a szerződésszegés különböző esetei és annak rendkívül differenciált jogkövetkezményei – tételezik fel.

A szerződésen kívüli károkozások körében a kár fogalma szintén összetett. A károsult vagyontát érintő tényleges kár, elmaradt haszon és költségek, kiadások mellett jelenti a károsult személyhez fűződő jogaiban beállott súlyosabb érdeksérelmet, a nem vagyoni kárt is. A károkozó magatartások felelősségi megítélése, a kártérítés jogalapja is lehet szigorúbb, a büntetőjogi felelősség számára ismeretlen (pl. veszélyes üzemek károkozása). A büntetőjogi törvényi tényállásokban, a bűncselekményekben szereplő „kár” fogalma ilyen mélységű differenciálást nem feltételez, de erre általában nincs is szükség. A büntetőjogi felelősség a kár fogalmát önállóan, a jogág szükségletéhez igazodóan leegyszerűsítetten, a vagyoni hátrányokozás értelmében kezeli. Adott bűncselekmény megvalósulása szempontjából ugyanis nincs arra szükség, hogy a bűncselekmény törvényi tényállásában szereplő „kár” egyúttal a polgári jogi differenciált felelősségi szóhaszná-

latban is kárként – „kártérítésként” jelenjen meg, jöllehet polgárjogi szempontból adott esetben érvénytelenség miatti eredeti állapot helyreállításáról, vagy más esetben, pl. díjleszállítás szavatossági jogról beszélünk.

Összefoglalva:

- A büntetőjogi, illetve a polgári jogi, önálló jogági felelősségek eltérő feltételei miatt a büntetőjogi felelősség magától értetődően alkalmazható a természetes személlyel szemben akkor is, ha a bűncselekményt megvalósító magatartást jogi személy tagjaként (alkalmazottjaként) fejtette ki. Ugyanígy, ha a bűncselekmény törvényi tényállása a káreredmény beálltát feltételezi, az megállapítható olyankor is, amikor egyébként az adott vagyoni érdeksérelmet és jogkövetkezményeit a polgári jogi jogkövetkezmények nem kárnak és nem kártérítésnek nevezik.
- Olyankor viszont, amikor a büntetőeljárás keretében a büntető bíróság polgári jogi igényt bírál el, akkor a polgári jogi felelősség eltérő feltételeitől és differenciált rendszerétől már nem tekinthet el. A polgári jogi igény elbírálása során polgári jogszabályhelyekre, elvekre kell hivatkozni, a döntésnek – indokolásának – polgári jogi szabályokkal összhangban álló levezetést kell tartalmaznia. Ilyen esetben egyes polgári jogszabályhelyek mechanikus, leegyszerűsített felidézése [pl. a Ptk. 339. § (1) bekezdésének] polgári jogi szempontból téves és törvénysértő. Ha a bíróság – adott esetben a Be. törvényi felhatalmazása alapján a büntető bíróság – polgári jogi igényt érdemben bírál el, akkor a polgári jogszabályhelyek pontos felidézése elkerülhetetlen. A kár leegyszerűsített fogalma ebben a körben nem használható, és a felelősségi szankciót csak azzal a jogalannal szemben lehet alkalmazni, akivel szemben azt a polgári jog lehetővé teszi.
- Nyomatékosan figyelemmel kell lenni arra, hogy a kártérítés szerepét tekintve nem represszív szankció, sem funkciója, sem jogi feltételei szerint nem tartozik a büntetőjogi jogág büntetési nemei közé. A kártérítést, mint polgári jogi igényt ezért a büntetőeljárásban sem lehet – valamiféle „igazságossági”, „méltányossági” alapon – az elkövetővel szembeni „büntetésként” alkalmazni, hanem az adott esetben eltérő polgári jogi (reparatív) feltételek fennállását kell vizsgálni, és ettől függően lehet megítélni.
- Mindebből következik, ha a jogi személy tagjaként eljáró természetes személy bűnelkövetőt a büntetőeljárás során a bíróság a károsultak javára a polgári jogi igény tekintetében közvetlenül kívánja marasztalni, akkor ehhez a döntéséhez polgári jogi jogszabályhelyből levezetett, a polgári jogi elvekkel és törvényi szabályozással összhangban álló indokokat kell megadnia. Ha a jogi személy helyett a természetes személy polgári jogi kötelezésének nincsenek meg a polgári jogi jogszabályi feltételei, akkor a közvetlen marasztalásról szóló ítéleti rendelkezés törvénysértő. Büntetőjogi eljárásban – amely jogág felelősségi rendszerében a „nullum crimen sine lege elve”, illetve a „nulla poena sine lege elve” érvényesülnek – nyilván nem elfogadható, ha a más, polgári jogi felelősségi szankciók szempontjából ugyanezen elvek megfelelő alkalmazására – a jogági felelősség eltérő törvényi feltételeihez igazodóan – nem kerülne sor, illetve szándékosan sérülnének.

3. A jogi személyiség „ättörésének” törvényi esetei. – A jogi személy létesítése a természetes személyek jogosultsága; e jogosultság a személyeket annak érdekében illeti meg,

hogy a jogi személyiségen keresztül megvalósíthassák a jogrenddel összhangban álló, a jogi személy társadalmi-gazdasági rendeltetéséből adódó, felvállalt céljait. A jogi személyiséggel való visszaélést valósít meg, ha a választott cél csak látszólagos, a külvilág félrevezetését célozza, és a jogi személyt létrehozó személyek valójában jogrendbe ütköző, adott esetben bűncselekményt is megvalósító tevékenységet folytatnak. A jogi személyiség számukra csak arra szolgál, hogy a jogi személy elkülönült felelősségét kihasználva, azzal visszaélve a jogi személy vagyontól elvonva a jogos hitelezői követelések alól – természetes személyként, magánvagyonuk szempontjából – mentesüljenek. A tapasztalatok szerint a természetes személy tag, illetve a jogi személy elkülönült felelőssége a következő esetekben okoz nagymértékű feszültséget:

A jogi személy elkülönült érdekeltisége, és az ezt kifejező döntések nem érvényesülnek. Olyankor, amikor a jogi személy egy tagból áll (egyszemélyes kft., rt. esetében), vagy a tagok behatárolt körének meghatározó, „uralkodó” befolyása van, előfordulhat a jogi személyiséggel való visszaélés. A tagok elérhetik, hogy a társaság gazdálkodása és döntései valójában ne a jogi személy érdekeit – gazdaságos tevékenységét – segítsék elő, hanem a meghozott döntések valójában a tag (tagok) magánérdekeit szolgálják, a magánvagyonuk jogszerűtlen növekedését eredményezzék. Ilyenkor lényegében hiányzik a társaság érdek- és akaratbeli önállósága, ami pedig a jogi személyiség, az ebből eredő elkülönült felelősség alapja és lényege. A jogi személy és a tag (tagok) közötti különbség formálissá, névlegessé válik.

Szükséges ugyanakkor hangsúlyozni, hogy önmagában az egyszemélyi vagy az uralkodó befolyás nem jogellenes helyzet – adott esetben a gazdasági társaság természetes jogi állapota –, csupán a jogi személyiséggel való visszaélés potenciális veszélyét hordozza, a tényleges visszaélés további jogellenes, adott esetben bűncselekményt megvalósító magatartás kifejtését feltételezi.

Ilyen lehet az, amikor a tag (tagok) a társaságot kifejezetten hitelező-károsító, illetve tiltó jogszabályi rendelkezésekbe (a jogrendbe) ütköző céllal hozza létre, vagy pedig későbbiekben a társaságot ilyen céllal működteti. Ebbe a körbe tartozik, amikor a társaság úgy köt szerződéseket, hogy a neki járó vagyoni szolgáltatásokat (különböző vagyontárgyak, pénzeszközök) átveszi, azonban az ellenszolgáltatást szándékosan nem nyújtja, egyúttal a társaság elkülönült vagyonát a tagok magánvagyonába, vagy más – szintén általuk létesített – társaság vagyonába viszik, „mentik” át. A társasággal szerződéses kapcsolatba került hitelezők a követelésüket ilyenkor a társasággal szemben érvényesítik, a társaságnak azonban már vagyona nincs, azt a tagok kiűritették („csalárd csőd” esete). Ide tartozik az is, amikor a társaság tagjai olyan üzleti vállalkozást, tevékenységet folytatnak, amelynek a lényege a hitelezők szándékos, adott esetben bűncselekményt is megvalósító magatartással való megkárosítása (pl. „piramisjáték”). A jogi személyiség lényegéhez tartozik a jogilag megengedett cél; adott szervezet azért rendelkezhet jogi személyiséggel, hogy a társadalmilag, jogilag elfogadott célját megvalósíthassa. Amennyiben az adott szervezet nem ilyen cél érdekében tevékenykedik, hanem jogszabály, a társasági jog által tiltott tevékenységet folytat, és a tagok a jogi személyiséget csak „lefedésként” – vagyis joggal való visszaélésként – alkalmazzák, a jogi személyiségből adódó előnyös következmények, az elkülönítésből adódó védettség nem érvényesülhet.

A jogi személyiséggel való visszaélés másik, joggyakorlatban tapasztalt esete, amikor a társaság és a tag vagyoni viszonyai összemosódnak. Különösen egyszemélyes társaság esetében fordul elő, hogy a társaság tagja – nyilvánvaló törvényi kötelezettsége ellenére – nem különíti el az általa létesített kft. vagyonát a magánvagyonától. Különbö-

zö formái ismereteseek annak, hogy a tag a jogi személy vagyonát saját magáncéljaira használja (pl. a kft. részére felvett banki kölcsönt magánfogyasztására fordítja).

A jogi személyiség lényegéhez tartozik az elkülönült vagyon rendelkezésre bocsátása, külön kezelése, és a társaság céljaira történő felhasználása. Amennyiben a társaság elkülönült vagyonát a tag nem biztosítja, alapvetően kérdésessé válik, hogy a hitelezőkkel szemben az elkülönült felelősségre hivatkozhat-e. A kívülág számára a társaság és a tag vagyoni viszonyai gyakran nem határolhatók el egymástól.

A gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény a jogi személyiséggel való visszaélés egyes eseteiről, a jogi személyiség „áttöréséről”, a természetes személyek közvetlen polgári jogi felelősségéről, ennek feltételeiről külön *törvényi rendelkezéseket* tartalmaz.

a) A gazdasági társaságok közös szabályait tartalmazó első részben a VI. fejezet foglalkozik a gazdasági társaságok megszűnésével. E fejezet rendelkezései között a Gt. 56. § (2) bekezdése rögzíti: „Ha a tag felelőssége a gazdasági társaságot terhelő kötelezettségekért a társaság fennállása alatt korlátozott volt, a tag (részvényes) felelőssége a társaság megszűnésekor felosztott társasági vagyonból a tagnak (részvényesnek) jutó rész erejéig áll fenn a megszűnt társaságot terhelő kötelezettségekért”.

A Gt. 56. § (3) bekezdése szerint: „Nem hivatkozhat korlátozott felelősségre az a tag, aki ezzel visszaélt. Így a korlátolt felelősségű társaság és a részvénytársaság azon tagjai, akik a társaság elkülönült jogi személyiségével és korlátlan felelősségével a hitelezők rovására visszaéltek, korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a megszűnt társaság ki nem elégített kötelezettségeiért”.

A Gt. 56. § (4) bekezdése szerint pedig: „Különösen fennáll a tagok (3) bekezdés szerinti felelőssége, ha a társaság vagyonával sajátjukként rendelkeztek, illetve ha a társasági vagyont saját vagy más személyek javára úgy csökkentették, hogy tudták, illetve kellő gondosság tanúsítása esetén tudniuk kellett volna, hogy ezáltal a társaság a kötelezettségeit harmadik személyek részére nem lesz képes teljesíteni”.

A törvényhelyek kifejezett rendelkezéseket tartalmaznak a jogi személyiséggel való visszaélésre és ennek jogkövetkezményeire, de ezeket a rendelkezéseket csak a *gazdasági társaság megszűnése esetén*, egész pontosan a társaság megszűnése után lehet alkalmazni. Lényegében a jogi személyiséggel visszaélő tagok „mögöttes felelősségét” állítja fel, amennyiben ugyanis a megszűnt társaság vagyonából a hitelezői követelések nem voltak kielégíthetőek, csak ebben az esetben és ilyen mértékben a ki nem elégített kötelezettségekért korlátlanul és egyetemlegesen felelnek.

b) A *létező* (a cégnyilvántartásból még nem törölt) *gazdasági társaságok* tagjainak felelősségéről hasonló, általános érvényű szabályt a Gt. továbbra sem tartalmaz. A működő korlátolt felelősségű társaság, illetve részvénytársaság felelősségi viszonyaira azonban a Gt. harmadik rész XIV. fejezet rendelkezéseket tartalmaz. A kft. és az rt. vonatkozásában a Gt. különböztet:

- többségi irányítást biztosító befolyás: a tag, illetve részvényes az adott (ellenőrzött) társaságnál a szavazatok több, mint 50 %-ával rendelkezik;
- közvetlen irányítást biztosító befolyás: a tag (részvényes) a társaságnál a szavazatok több, mint háromnegyed részével rendelkezik (Gt. 290., 291. §);
- az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaság tagjának a felelősségére, illetve az egyszemélyes részvénytársaság részvényesének felelősségére a közvetlen irányítást biztosító befolyáshoz kapcsolódó felelősségi szabályokat kell alkalmazni [Gt. 173. § (3) bekezdés, 271. § (3) bekezdés].

Az előbbieken részletezett esetekben a tagnak (részvényesnek) a társaságban uralkodó befolyása van, ezért a törvény az „uralkodó tagra” különös, speciális felelősségi szabályokat állapít meg.

ba) A Gt. 296. § (1) bekezdése szerint, ha az uralkodó tag befolyása következtében a társaság tartósan hátrányos üzletpolitikát folytat, és ennek következtében a társaság felszámolása esetén a társaság vagyona a hitelezők kielégítésére nem nyújt fedezetet, a hitelező felszámolási eljárás során benyújtott keresete alapján a bíróság megállapíthatja az uralkodó tag korlátlan és teljes felelősségét a társaság tartozásaiért.

Ebben a törvényi esetben tehát a társaság még létezik, azonban már felszámolási eljárás alá került, és a felszámolási eljárás időtartama alatt indított külön perben állapíthatja meg a bíróság az uralkodó tag felelősségét a társaság tartozásaiért. A jogi személy felelősségének áttörésére a törvény csak ilyen feltételek mellett, külön bírósági döntés alapján enged lehetőséget.

bb) A Gt. 296. § (3) bekezdése szerint, ha az uralkodó tag befolyása következtében a társaság tartósan hátrányos üzletpolitikát folytat, és ez a társaság kötelezettségeinek teljesítését jelentősen veszélyezteti, a társaság bármely tagja (részvényese), illetve hitelezője keresete alapján a bíróság megállapíthatja az uralkodó tag korlátlan és teljes felelősségét a társaság tartozásaiért. E másik törvényhely akkor is alkalmazható, ha a társaság nem került felszámolás alá, felszámolási eljárás nem indult, azonban már előre látható, hogy a tartósan hátrányos üzletpolitika a társaság kötelezettségeinek teljesítését jelentősen veszélyezteti. A jogi személy felelősségének áttörésére azonban a törvény ilyenkor is csak külön bírósági peres eljárásban hozott, külön e tárgyban születő bírósági döntés esetén ad lehetőséget.

4. A *„felelősség-átvitel” további lehetőségei (vagy: lehetséges-e jogfejlesztő bírói ítélkezés)*. – A Gt. a jogi személy felelőssége áttörésének lehetséges eseteiről kifejezett törvényi rendelkezéseket tartalmaz. Ezek között azonban a jogi személyiséggel való visszaélés jogkövetkezményeit részben a gazdasági társaság megszűnése esetére korlátozza, részben pedig a létező (működő) korlátozott felelősségű társaság és részvénytársaság uralkodó tagjának (egyszemélyes kft., rt. tagjának) közvetlen felelősségét csak külön bírósági eljárás kereteiben engedi levonni. A működő gazdasági társaságok körében egyéb esetekben a jogi személyiséggel való visszaélésről, annak jogkövetkezményeiről további rendelkezéseket nem tartalmaz.

Az ítélkezési gyakorlatban felmerült esetek jelentős része létező (működő) gazdasági társaságok tagjainak, vezető tisztségviselőinek közvetlen felelősségével kapcsolatos. A jogi személy (gazdasági társaság) folyamatosan működik, tevékenykedik, azonban a vezető tisztségviselőjének, tagjának a jogi személyiséggel való, bűncselekményt is megvalósító súlyos visszaélése miatt már ebben az időpontban – adott esetben a büntetőeljárásban, a polgári jogi igény elbírálása kapcsán – a közvetlen felelőssége, közvetlen jogkövetkezmények alkalmazása merül fel. Megjegyzendő, hogy a jogi személyiséggel való visszaélés a bíróságok civilisztikai ügyszakában ritka, kivételes jelenség, ezzel szemben a büntető ügyszakban a gazdasági bűnözés elterjedéséhez tapadva egyre gyakoribb. Az „áttörés” problémájával ezért a bírói gyakorlat elsősorban bűncselekményekkel összefüggésben szembesült, más kérdés, hogy a büntető bíróságok közelítésében különösebb polgári jogi felelősségi aggályok nem fogalmazódtak meg. A kérdésnek pedig ebben a körben azért is nagy jelentősége van, mert a vádlottak magánvagyonára a Be. 106–107.

§ szerinti zár alá vétel kifejezetten a polgári jogi igény biztosítására rendelhető el. Erre csak akkor kerülhet sor, ha a polgári jogi következmények valóban a természetes személy vádlottal szemben érvényesíthetők. Rendszerint akkor, amikor a büntetőeljárás megindul, még feltalálható a vádlottak olyan vagyona, amelyből a sértett károsultak kárigénye kielégíthető, a későbbiekben viszont a követelések eredményes behajtása szinte lehetetlen. (Itt jegyezzük meg, a jogi személy vagyontárgyainak a büntetőeljárásban történő zár alá vétele nyilvánvalóan törvénysértő, legfeljebb a természetes személy elkövető vagyoni részesedése – pl. üzletrész, részvény – vonható zár alá).

A jogi személyiséggel való visszaélés tehát az, amely az ítélkezésben az irritáló esetek miatt feszültségeket váltott ki. A probléma azonban nem oldható meg törvénybe ütköző módon, jogon kívüli, vagy a jogi rendezést figyelmen kívül hagyó leegyszerűsített, felületes módszerekkel, hanem a lehetséges megoldásokat kell keresnünk.

a) Az egyik álláspont szerint a jogi személyiséggel való visszaélés esetén valójában a társasági szerződés érvénytelen volt, az emiatt „nem létező” jogi személyiségre ezért nem lehet hivatkozni. Az ilyen irányú jogi levezetés azért nem lehetséges, mert a társasági szerződés érvénytelensége még a polgári jogon belül is az általános érvénytelenségi szabályokhoz képest anyagi jogi és eljárásjogi szempontból egyaránt speciálisan szabályozott jogintézmény. A társasági szerződés ugyanis nem egyszerűen kötelmi jogi kapcsolatot létesít a szerződést kötő személyek között, ahol valamilyen érvénytelenségi ok esetén az eredeti állapot helyreállítható, hanem a társasági szerződés egy olyan összetett jogi folyamat indító részegysége, amely az elkülönült jogi személy bejegyzéséhez, létrejöttéhez, elkülönült működéséhez, széleskörű gazdasági kapcsolataihoz vezet, ahol az eredeti állapot helyreállítása – az időközben különböző, nagyszámú hitelezőkkel kötött szerződéses kötelezettségek miatt – lehetetlen. A társasági szerződés érvénytelenségének sajátos szabályozása ezért az alábbi, tételes jogi vonatkozásokat mutatja:

- A jogerős cégbejegyzést követően a társasági szerződés (alapszabály, alapító okirat, létesítő okirat) érvénytelenségére nem lehet hivatkozni a Ptk-ban szereplő, általános érvénytelenségi okok alapján. A társasági szerződés érvénytelenségével kapcsolatban a Gt. 16. § (3) bekezdése kifejezetten rögzíti: „A cégbejegyzést követően a társasági szerződés és annak módosítása érvénytelenségének megállapítására a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló törvény rendelkezései az irányadók”. Az ebben a körben szóba jöhető különös érvénytelenségi okokat az 1997. évi CXLV. törvény (Cgtv.) 48. § (2) bekezdés a)–c) pontjai sorolják fel.
- Amennyiben a társasági szerződés a Cgtv. 48. § (2) bekezdésében írt valamely oknál fogva mégis érvénytelen, ez esetben sem az érvénytelenség Ptk-ban szabályozott jogkövetkezményeit kell alkalmazni, így különösen az eredeti állapot helyreállításának nincs helye. A társasági szerződés érvénytelensége esetén a Cgtv. 48. § (3) és (4) bekezdésében írt speciális jogkövetkezményeket kell alkalmazni. Ennek lényege, hogy a bíróság a határozathozatalig terjedő időpontig a társasági szerződést hatályossá nyilvánítja és a jogerős ítélet megküldésével a cégbíróságot hívja fel a cég megszűntnek nyilvánítására. Ezt követően a cégbíróság hoz olyan döntést, amellyel a társaságot megszűntnek nyilvánítja, és a továbbiakban a jogi személy törlésére (megszüntetésére) végelszámolás, vagy főként felszámolási eljárás eredményeként kerülhet sor.
- Eljárásjogi szempontból a társasági szerződés érvénytelenségére irányuló pert a Cgtv. 48. § (1) bekezdés szerint csak a cég székhelye szerint illetékes me-

gyei bíróság előtt lehet indítani, illetve csak ez a bíróság hozhat e tárgyban rendelkezést. A társasági szerződés érvénytelenségét tehát rendes peres eljárás keretében, vagy főként büntetőeljárásban a polgári jogi igény elbírálása kapcsán megállapítani nem lehet, erre csak külön peres eljárásban, a megyei bíróság, illetve jogerős ítéleti felhívása alapján a cégbíróság jogosult.

Mindezek a rendelkezések azzal kapcsolatosak, hogy a társasági szerződés érvénytelenségének a megállapítása a jogi személyiség fennállta szempontjából önmagában csak részkérdés, amennyiben a társasági szerződés érvénytelensége megáll, akkor a jogkövetkezmények levonását úgy kell szabályozni, hogy annak eredményeként maga a jogi személy is megszüntetésre, felszámolás eredményeként törlésre kerüljön.

b) A társasági szerződés érvénytelenségére alapozott felfogás részeként jelent meg a korábbi Gt. 162. § (2) bekezdésére való hivatkozás is. (A rendelkezést az új Gt. 128. §-a tartalmazza.) Eszerint azok a társasági tagok, akik valamely tag nem pénzbeli betétjét tudomásuk ellenére a valódi értéket meghaladó értékkel fogadtatták el a társasággal, vagy akik a létesítés során egyébként család módon jártak el, korlátlanul és egyetemlegesen felelnek minden ebből eredő kárért. A BH. 1994/4/203. szám alatt közzétett jogeset címrésze szerint a korlátolt felelősségű társaság társasági szerződéseinek érvénytelenségére alapított kártérítési igény esetén a társaság tagjai korlátlanul és egyetemlegesen felelnek. A jogeset elvileg lehetővé tette, hogy e felelősség a társaság hitelezőivel szemben álljon fenn. A Legfelsőbb Bíróság újabb döntéseiből is az tűnik ki, ha a cég alapítása eleve család okból (pl. bűncselekményt megvalósító tevékenység kifejtése céljából) történt, az alapítók (tagok) közvetlen személyes kártérítési felelőssége a külső károsultak felé is megáll.

A törvényhely értelmezése bizonytalanságot azért váltott ki, mert valójában a Gt. 128. § kizárólag a társaság alapításával, a vagyon rendelkezésre bocsátásával kapcsolatosan tartalmaz rendelkezést, és a család módon eljáró tagoknak a társasággal szembeni felelősségéről rendelkezik. A társasági törvény kommentárja szerint: „A család magatartás lehet megtévesztés, fenyegetés, de az ezzel kapcsolatos következményeket csak a társaság tudja levonni jogellenes magatartást tanúsító tagjával szemben. Ezek az okok arra nem szolgáltatnak alapot, hogy a társasági szerződés érvénytelenségének a megállapítását lehessen kérni. A törvény tételesen felsorolja az érvénytelenségi okokat, tehát a család magatartás kívülálló harmadik személyek felé akkor jár az érvénytelenség és ezzel összefüggésben a cég esetleges megszüntetésének a következményével, ha egyébként a törvény külön rendelkezése alá tartozik”. (A társasági és csődtörvény, kommentár a gyakorlat számára 263. p.). Az idézett álláspont szerint – összhangban egyébként az alapul szolgált külföldi (német) törvényi rendelkezéssel – a hitelezők a Gt. 128. §, az alapításkori család eljárás miatt érvénytelenségi igénnyel nem léphetnek fel közvetlenül a kft-t létesítő természetes személy tagokkal szemben. A Legfelsőbb Bíróság „tágító értelmezése” szerint azonban a kártérítés eredményes lehet.

c) Az egyszemélyes kft., illetve az alapító tagja vagyonának keveredése esetén a gyakorlatban olyan értelmezés jelent meg, amely szerint a kft., illetve a tag közötti vagyonomozgást közvetítő „szerződés” valójában arra irányul, hogy a hitelezőknek a jogi személy kft-vel szembeni követelésének a fedezetét elvonja. Az ilyen – tehát a kft. és az egyszemélyes alapító tagja közötti – megállapodás a Ptk. 203. § (1) bekezdése szerinti fedezetelvonó szerződés, amely a hitelezővel (hitelezőkkel) szemben hatálytalan (BH. 1994/4/204. szám alatti jogeset). A jogesetben tükröződő értelmezésből egyértelműen megállapítható, hogy a jogi személy, illetve a tag felelősségét – jogalanyiságát – határozottan elkülöníti, a jogi személyiséget nem töri át, hanem más szerződési jogi intézmény-

nyel (fedezetelvonó szerződés hatálytalansága) kívánja elérni a hitelezők jogvédelmét. Megjegyezzük, hogy a vagyonmozgás követhetősége érdekében a Gt. 172. § (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az egyszemélyes társaság és a tagja közötti szerződés érvényességéhez a szerződés írásba foglalása szükséges.

d) A jogi személyiség áttörésének elvi megalapozására a jogirodalomban történtek kísérletek, elsősorban a hasonló problémákkal küzdő német és amerikai joggyakorlat tapasztalatait felhasználva. A Gt. 56. §-hoz fűzött kommentárban a szerző *Sárközy Tamás* is amellet érvel, hogy a tagi korlátozott felelősséggel vissza lehet élni, a társasági jog viszont csak a rendeltetésszerű joggyakorlást támogatja. A Ptk. 5. §, a joggal való visszaélés tilalma a Gt-nek is mögöttes jogterülete, ha tehát a tag szándékos, illetve rosszhiszemű – adott esetben bűncselekményt megvalósító – magatartásával a korlátozott felelősséggel visszaél, a bíróság feloldhatja a korlátozott felelősséget és átviszi oda, ahová a kiürített társaságból a „kimenekített” vagyon feltehetően került. Nyugat-Európában a joggyakorlatban kialakult ún. felelősségátvitel intézményét a bíróság kifejezett törvényi alátámasztás nélkül végzi. Erre – létező jogi személy (társaság) esetén is – a magyar bíróságoknak is elvileg módjuk van (Társasági törvény, cégtörvény HVG-ORAC Könyvkiadó 123. p. Kiemelhető még a jogirodalomból: *Varga István*: „Durchgriff” – a jogi személyiség áttörése. *Magyar Jog* 1996/12. szám; *iff. Korsós Antal*: Az intézményes felelősségátvitel problémája a társasági jogban. *Gazdaság és jog* 1999. 5. szám; *Szabó Gábor Zoltán*: A gazdasági társaság tagjainak felelősségéről. *Gazdaság és jog* 1998/11. szám; *Károlyi Géza*: Az egyszemélyes társaság tagjának és vezető tisztségviselőjének felelősségéről. *Gazdaság és Jog* 1999/3. szám). A vizsgált téma szempontjából hasznosítható jogirodalmi megállapítások vázlatosan a következő pontokba szedhetők.

- A jogi személy keretei között eljáró természetes személy tag közvetlen felelősségre vonását törvényi szinten a német társasági jog sem engedi meg. A törvényi szabályozás szintjén a jogi személyiséggel való visszaélés különböző eseteiben sem ismeretesek kivételek, ezzel kapcsolatos törvényhelyek.
- A törvényi szabályozás hiányában is a német (és az amerikai) joggyakorlat – a bírósági ítélezés – mégis lehetőséget engedett kivételes esetekben a jogi személyiség „áttörésére”, és közvetlenül marasztalták a jogi személy tagját a károsult hitelezők javára. Külön törvényhelyre hivatkozás nélkül, a külföldi (német és amerikai) bírói ítéletek indokként a következő fordulatokat említik: – „egy kft., egyedüli tagja felel a társaság tartozásaiért, ha a jogi személyiség felhasználása a jogrend céljával összeegyeztethetetlen”; – „az áttörés akkor indokolt, ha az egyedüli tag és a társaság közötti különbségtételt a jóhiszeműség és tisztesség elvébe ütköztetve használta ki a tag. Ha tehát a kft-t csak saját maga helyett előre tolta, hogy ezzel önmagát mentesítse a felelősség alól, és csökkentse a hitelezők kielégítési alapját” –; „a jogi személyiség nem vehető figyelembe, amennyiben visszaélnék vele”.

5. Ilyen (törvényi, joggyakorlati és jogirodalmi) előzmények mellett foglalt állást úgy – az országban elsőként – a Csongrád Megyei Bíróság 1998. évben tartott összevont kollegiumi ülése, hogy a törvényben (Gt-ben) külön szabályozott eseteken kívül a jogi személy felelősségének áttörése, a természetes személy tag közvetlen polgári jogi felelősségre vonása – jogértelmezési módszerekkel – más esetekre is kivételesen kiterjeszthető.

A jogi személy természetes tagjainak a polgári jogi alapelveket nyilvánvalóan sértő, szándékos bűncselekményt megvalósító eljárása ugyanis olyan jogellenes helyzeteket teremthet, amelynél fogva az ilyen kivételes helyzetekben a külső harmadik személy károsultak (hitelezők) a polgári jogi, vagyoni jogi igényeiket a jogi személyiség „áttéréseivel” – külön ilyen tartalmú törvényhely hiányában, illetve a Gt-ben írt törvényi eseteken kívül is – a természetes személy tagokkal szemben érvényesíthetik, és követke-
léseiket a tagok magánvagyonából is behajthatják.

A Ptk. 4. § (1) bekezdése alapelvei éllel rögzíti, hogy a polgári jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek megfelelően kötelesek eljárni. A Ptk. 5. § (1) bekezdése ugyancsak alapelveként tartalmazza, hogy a törvény tiltja a joggal való visszaélést. A jogi személyiséggel való célzatos visszaélés sérti a jóhiszeműség és a tisztesség polgári jogi alapelvét, és a joggal való visszaélés törvényi tilalmába ütközik. A jogi személyiséggel való visszaélés arra irányul, hogy a jogi személy természetes tagja a jogi személy elkülönült jogalanyiságából, elkülönült vagyonából és felelősségéből adódó jogszabályi előnyöket kihasználja, természetes személyként a közvetlen polgári jogi felelősségi jogkövetkezmények alól mentesüljön, a család eljárása miatt károsodott hitelezői követelések elől a rendszerint jogszerűtlenül szerzett magánvagyonát kimentse. A Ptk. 4. § (4) bekezdése azt is rögzíti, hogy saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki sem hivatkozhat.

A polgári jogi alapelveket nyilvánvalóan, durván sértő, szándékos bűncselekményt is megvalósító olyan magatartások esetén, ahol a jogi személyiséggel való visszaélés egyértelműen megállapítható, a jogi személy keretei között eljáró természetes személy taggal szemben a közvetlen polgári jogi igények – büntető eljárás keretei között is – a kivételes feltételek fennállása esetén érvényesíthetőek.

Az ítélkezési gyakorlat felé *megfogalmazott javaslat* ezért a következőket rögzítette:

„I. Ha a jogi személy tagja (szervezeti képviselője, alkalmazottja) a jogi személy tevékenységi körében eljárva külső harmadik személyeknek vagyoni érdeksérelmet okoz – akkor is, ha a magatartása egyúttal bűncselekmény törvényi tényállását is megvalósítja – a polgári jogi felelősségi jogkövetkezmények általában csak a jogi személlyel szemben alkalmazhatók, a természetes személy taggal szemben – a törvényben meghatározott eseteken kívül – nem.

Ez nem érinti a természetes személy büntetőjogi felelősségének megállapítását, és vele szemben a büntetőjogi következmények alkalmazását.

II. A jogi személy tevékenységi körében eljáró taggal szemben a polgári jogi jogkövetkezmények közvetlenül a külső harmadik személy károsultak részéről – a törvényben meghatározott eseteken kívül – kivételesen csak akkor érvényesíthetők, ha a jogi személy (gazdasági társaság) tagjának (tagjainak) olyan meghatározó uralmi pozíciója van, amelynél fogva a jogi személy elkülönült érdek- és akaratbeli önállósága lényegében nem érvényesül, és

- a jogi személyt vagy olyan célból hozták létre, illetve utóbb olyan célból módosították, amely a jogrenddel ellentétes, így különösen külső harmadik személyek (hitelezők) kifejezett megkárosítását célozza, a tevékenység körében kifejtett magatartás bűncselekmény törvényi tényállását is megvalósítja, és a jogi személyiség kifejezetten a természetes személy taggal szembeni közvetlen polgári jogi felelősségi jogkövetkezmények elhárítását célozza;
- vagy a jogi személy (gazdasági társaság) és a tag vagyoni viszonyai olyan módon és mértékben vegyülnek össze a tag ezzel kapcsolatos jogszabálysértő, bűncselekményt is megvalósító eljárása folytán, hogy a kívüllág számára a

jogi személy vagyona, illetve a tag magánvagyonára nem határolhatók el egymástól.”

A jogfejlesztő bírósági jogértelmezés a joggyakorlatban – úgy tűnik – utat tört. A Legfelsőbb Bíróság az országosan is elhíresült „Tribuszer Zoltánné” féle (T és KG Kft. által szervezett) piramisjáték kapcsán hozott döntésében fejtette ki, hogy a gazdasági társaság rendeltetésével nem fér össze, ha azt bűncselekmények elkövetésére használják fel. Ebben az esetben a joggal való visszaélés, a jogellenes működés zárja ki a korlátozott felelősséget, és alapozza meg azt, hogy a tulajdonos (tisztviselő) a magánvagyonával is helytálljon a hitelezőknek okozott kárért.

A magyar jogalkalmazásnak az európai tendenciákkal összhangban történt alakulása a kérdést illetően tehát egyértelműen nyomon követhető.

A napirenden lévő Ptk–kodifikáció során a jogalkotó azzal tehetné tisztázottabbá a folyamatot, ha a Ptk. 348. §-át a kor igényei szerint újraszabályozná. Megfontolandó lehet, mindenestre számos joggyakorlati problémát megoldana – de lege ferenda – például a következő régi-új törvényszöveg:

„Ptk. 348. § (1) Ha az alkalmazott a munkaviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, jogszabály eltérő rendelkezése hiányában a károsulttal szemben a munkáltató felelős. E szabályt kell alkalmazni akkor is, ha jogi személy (nem jogi személy gazdasági társaság) tagja okoz a tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt.

(2) Ha az alkalmazott vagy tag a kárt szándékosan bűncselekménnyel okozta, a felelőssége a munkáltatóval, illetve a jogi személlyel egyetemleges.”

ISTVÁN KEMENES

„L'IRRUPTION” DE LA RESPONSABILITÉ CIVILE DE LA PERSONNE MORALE

(Résumé)

La capacité abstraite et autonome de la personne morale – par exemple des sociétés commerciales – est un principe juridique traditionnel du droit civil. „Les droits et les obligations des biens de la personne morale ne touchent pas les biens privés de ses membres” (Savigny). La société répond de ses dettes à l'égard des tiers, les membres ne répondent pas avec leurs propres biens. Le gérant qui agit au nom de la société engage la personne morale, mais il n'est pas responsable envers les tiers.

De nos jours, dans la pratique judiciaire on peut constater des fraudes et des abus graves commis de la personnalité morale. C'est pourquoi que la juridiction judiciaire hongroise (et d'autres pays aussi) cherche – dans ces cas abusifs – des moyens juridiques possibles d'établir la responsabilité civile directe des membres et des gérants de la société à l'égard des tiers.

L'intention de l'auteur de cet étude est d'exposer des efforts de la législation, de la juridiction et de la jurisprudence hongroise tendre à „l'irruption” („Durchgriff”) de la responsabilité indépendante des sociétés, en général de la personne morale.